

В.А. Андреева,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та менеджменту підприємства

Університет економіки та права «КРОК»

Інтеграція підприємств регіону в інноваційний кластер

В статті запропоновано визначення категорії «виробничий кластер», визначено ряд переваг кластерного взаємозв'язку, охарактеризовано державно-приватне партнерство в рамках кластеризації економіки.

Ключові слова: кластер, кластерна стратегія, інноваційна модель, соціально-економічний розвиток, конкурентоспроможність регіону, інноваційні кластерні структури.

В.А. Андреева,

кандидат экономических наук,

доцент кафедры экономики и менеджмента предприятия

Университет экономики и права «КРОК»

Интеграция предприятий региона в инновационный кластер

В статье предложено определение категории «производственный кластер», определен ряд преимуществ кластерной взаимосвязи, охарактеризовано государственно-частное партнерство в рамках кластеризации экономики.

Ключевые слова: кластер, кластерная стратегия, инновационная модель, социально-экономическое развитие, конкурентоспособность региона, инновационные кластерные структуры.

V. Andryeyeva

*Ph.D., Assistant Professor of Economic
and Management of Enterprise Department,
«KROK» University*

The enterprise integration of region in the innovation cluster

In this article the definition of “industrial cluster” is proposed, the benefits of cluster relationship is determined, public-private partnership as part of the economy clustering has been characterized.

Keywords: cluster, cluster strategy, innovative model, socio-economic development, the competitiveness of the region, innovative cluster structures.

Постановка проблеми

Глобалізація ринків, збільшення рівня конкуренції поступово призвели до зростаючої популярності нової виробничої інноваційної моделі, в рамках якої підприємства прагнуть об'єднатися в кластери.

Кластерний розвиток є характерною ознакою сучасної інноваційної економіки як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності.

Як показує світова практика, кластеризація економіки впливає на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності, а кластерні стратегії економічного розвитку набули широкої популярності у більшості країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Активне формування регіональних інноваційних кластерів, розуміння конкурентних переваг нових виробничих систем відкриває перед регіонами нові перспективи динамічного економічного розвитку.

Вивченню кластерів, особливо їх ролі у підвищенні ефективності соціально-економічних систем, присвячені роботи Беспалова В.А. [1], Бареева Т.Ф. [2], Полякова С.Г. [3], Портера М. [4], Цихан Т.В. [5] та ін. Здебільшого дослідження зазначених авторів фокусуються на вигодах економічного характеру, і поза увагою залишається вивчення ролі кластерів для забезпечення збалансованого економічного розвитку.

Підвищений інтерес вчених-економістів призвів до проведення великої кількості розробок, результатом яких стало не тільки значне зростання різного роду соціально-економічних експериментів та інновацій, а й формування десятків тисяч кластерів у світі.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

За останні десятиріччя зростає інтерес до кластерної моделі соціально-економічного розвитку. Але дуже часто кластерні дослідження розглядаються як завершальна фаза нової стратегії в той час, коли насправді це є лише початковим етапом формування кластерної моделі соціально-економічного розвитку. Приступаючи до впровадження кластерної моделі виробництва, не усвідомлюється глибинний зміст та структура цієї моделі, а також специфіка її формування та подальшого розвитку, не враховуються результати кластерного аналізу в регіональній політиці. Адже кластерні ініціативи посилюють конкуренцію на глобальних ринках та являють собою фундаментальну організаційну основу для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки і відповідно розробки стратегій соціально-економічного розвитку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення принципів функціонування інноваційних кластерів як умови підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Кластер – cluster (англ.) – група однакових або подібних елементів, зібраних разом або близько один до одного. Узагальнюючи думку вчених [1,2,4,5] зазначимо, що виробничий кластер являє собою групу економічно пов'язаних фірм, інших юридичних осіб та інститутів, що знаходяться у територіальній близькості та є нової ефективною системою взаємодії, постійного ділового спілкування територіально і економічно споріднених учасників виробничого процесу заради отримання кожним із них сукупного синергетичного комерційного результату.

Найбільш популярними стали кластерні теорії розвитку М. Портера [4]. На сучасному етапі розвитку науково-теоретичних досліджень кластерів експерти виділяють 7 основних характеристик, залежно від комбінації яких і буде здійснюватись вибір тієї або іншої кластерної стратегії, а саме: географічну, горизонтальну, вертикальну, латеральну, технологічну, фокусну та якісну [5].

1. Географічна - передбачається побудова просторових кластерів економічної активності, починаючи із місцевих, (наприклад, садівництво у Нідерландах) до глобальних (аерокосмічний кластер).

2. Горизонтальна - декілька галузей або секторів можуть входити у більш великий кластер (наприклад, система мегакластерів у економіці Нідерландів).

3. Вертикальна - у кластерах можуть бути присутні суміжні етапи виробничого процесу. При цьому важливо, хто саме із учасників сітки є ініціатором і кінцевим виконавцем інновацій у рамках кластеру.

4. Латеральна - у кластер об'єднуються різні сектори, які можуть забезпечити економію за рахунок ефекту, що веде до нових комбінацій (наприклад, мультимедійний кластер).

5. Технологічна - сукупність галузей, що використовують одну і ту саму технологію (наприклад, біотехнологічний кластер).

6. Фокусна - кластер фірм, що концентруються навколо одного центру – підприємства, НДІ або навчального закладу.

7. Якісна - акцент на характері співпраці фірм, на розвитку стабільності, стимулів щодо розвитку інновацій.

Впровадження кластерної концепції виробництва дозволило великій кількості країн підвищити ефективність функціонування економіки. Однією з ключових проблем освоєння кластерної моделі є визначення і виокремлення із багатьох різновидів кластерних зв'язків конкретної схеми виробничих відносин мережевого утворення, включаючи [6]: територіальну близькість, соціальні відмінності, особливості технології, напрями виробничих потоків.

Саме ступінь близькості членів кластеру за переліченими показниками визначає міцність і ефективність мотивованого функціонування даної конкретної кластерної виробничої системи.

Кластеризація надає реальну перевагу над бізнес-структурами, які працюють відокремлено (рис. 1).

Визначимо ряд переваг кластерного взаємозв'язку:

1. Посилення міжфірменних потоків ідей та інформації шляхом обміну ідеями між партнерськими фірмами при виконанні спільної роботи, в рамках контрактів із спільними постачальниками.

2. Розширення потоку інформації та створення соціальної основи для зниження вартості трансакцій та інших непрямих витрат учасників кластера.

3. Створення локально сконцентрованих ринків праці.

4. Посилення процесів спеціалізації і розподілу праці між фірмами – широкий масштаб операцій.

Рис. 1 Приклад кластеру в інноваційній економіці

Джерело: власна розробка автора

5. Зниження вартості одиниці технічної послуги, наданої членом кластеру.

6. Субконтрактація за замовленнями, виконання яких ускладнюється через відсутність потужностей.

7. Використання потенціалу всіх контракторів.

8. Збереження кола постійних замовників.

Важливість прямих зв'язків «покупець-постачальник» зростає у випадку переходу від вертикальної інтеграції, коли одна ключова компанія виконує всі етапи виробничого процесу, до горизонтальної інтеграції, коли кожна компанія спеціалізується на окремих операціях спільного виробничого процесу та координує свою діяльність з роботою інших фірм-учасниць.

Результатом розширення діяльності кластерів високотехнологічних виробництв стала значна структурна зміна світового експорту на користь продукції високо- і середньотехнологічних галузей для інноваційно активних країн (Японії, США і більшості країн ЄС).

На базі розрахунку Індекса зростання конкурентоспроможності здійснюється ранжування країн у відповідності з методикою Світового економічного форуму (WEF), розробленої для щорічного «Звіту про глобальну конкурентоспроможність». Конкурентна боротьба на світових ринках визначила глобальних інноваційних інкубаторів – ЄС, США і Канада, Східно-Азіатський регіон [7].

До числа технологічних лідерів потрапляють країни, які нарощують зусилля в галузі нанотехнологій, генної інженерії, біотехнологій, штучних полімерів, нетрадиційної енергетики, переходу від стратегії технологічної імітації до стратегії технологічного донорства.

Згідно методики WEF країни-інноватори посідають найвищі ранги в рейтингу конкурентоспроможності 117 країн світу за підсумками ранжування в останнє десятиріччя.

У рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2015 рік Україна втратила 3 позиції і

спустилась з 76-го (у 2014 році) на 79 місце серед 140 країн світу. Україна знаходиться між Гватемалою та Таджикистаном. Причому показник конкурентоспроможності України також знизився: на 0,11 з 4,14 до 4,03.

Індекс конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) визначає здатність економіки зростати у довгостроковій перспективі. Складається з 114 показників, 2/3 яких – це результати опитування керівників бізнесу, 1/3 – статистична інформація. Опитування бізнесу проводилось у січні – березні 2015 року, більшість статистичних даних за 2014 рік.

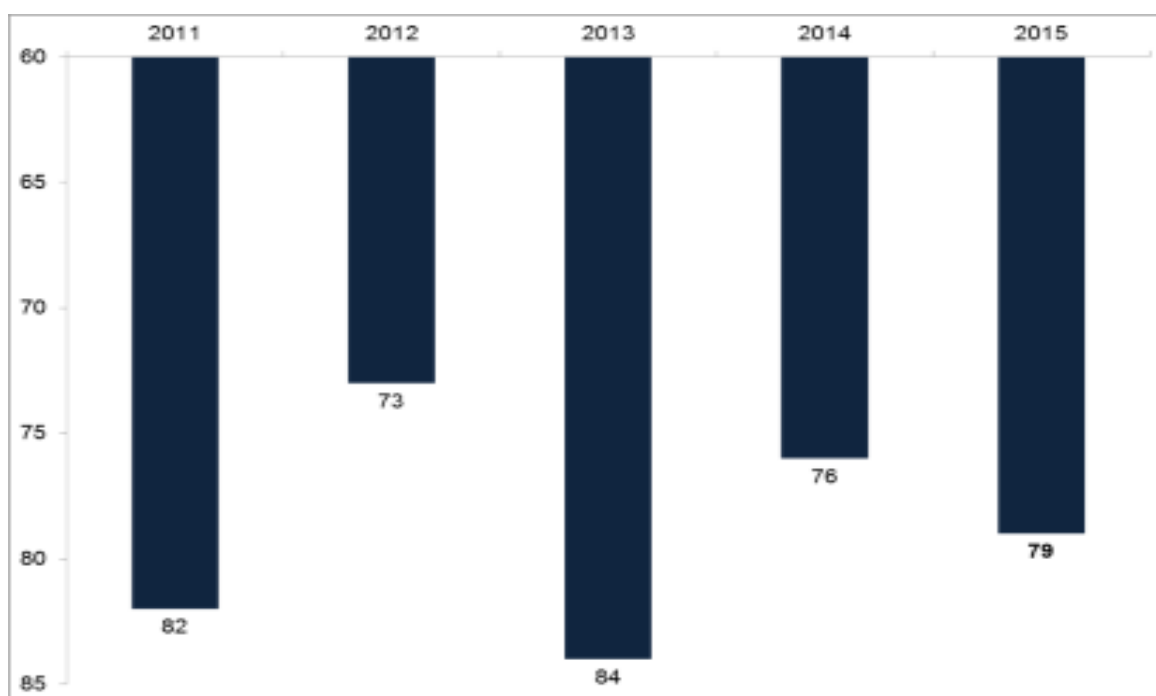

Рис.2 Позиція України у глобальному рейтингу конкурентоспроможності

Джерело: [7, с. 3].

Показник макроекономічного середовища України погіршився, перш за все, через інфляцію. Суттєве зростання інфляції зумовлено низкою об'єктивних факторів та дій, які є необхідними на шляху реформ: значне знецінення національної валюти проти іноземних валют, зокрема, долара США, зумовлене геополітичною невизначеністю.

За експертними оцінками та оцінками НБУ внесок адміністративного підвищення цін у зростання споживчих цін оцінюється на рівні 19,5%.

Україна втратила 44 позиції за показником державного боргу і у 2015 посіла 110 місце серед 140 країн, оскільки відбувалось зростання обсягу державного боргу. Також відбулось погіршення оцінки сальдо державного бюджету (мінус 5 місць, 104 місце) та кредитного рейтингу країни (мінус 13 місць, 118-е).

Показник рівня розвитку фінансового ринку знизився через погіршення оцінок бізнесом можливості отримання фінансування на внутрішньому фондовому ринку (мінус 10 позицій, 118 місце) та регулювання фондового ринку (мінус 8 позицій, 135-е місце), а також зниження індексу захисту юридичних прав (мінус 6 позицій, 17 місце).

Погіршення оцінок бізнесом можливості отримання фінансування на внутрішньому фондовому ринку зумовлене як негативними змінами в економічній ситуації, так і зменшенням частки інвесторів, які згодні вийти з найбільш активного активу - коштів й увійти в інструменти капіталу або боргові цінні папери [8]. Опосередковано ці причини призвели й до падіння індексу регулювання фондового ринку.

Падіння індексу захисту юридичних прав зумовлене погіршенням захисту прав кредиторів, зокрема забезпечених кредиторів. Саме тому вирішення цього питання стало умовою Меморандуму з МВФ від 21 липня 2015р.

Традиційно Україна відстає у рейтингу за складовими якості інституцій (у 2015 році як і у 2014 Україна знаходиться на 130-му місці) та ефективності ринку товарів та послуг (106-е місце).

За складовою інституцій найгіршими є оцінки бізнесом марнотратства у бюджетних витратах (134-е місце), захисту інтересів міноритарних акціонерів (134-е) та надійності роботи правоохоронних органів (133-е). Впали оцінки втрат бізнесу від загрози тероризму (мінус 16 місць, 133-е) через об'єктивні причини конфлікту за сході країни.

За результатами 2015 року Україна має декілька конкурентних переваг за інноваціями. Україна посіла 29 місце у рейтингу за наявністю наукових та

інженерних кадрів, 43 – за якістю науково-дослідних закладів та 50 – за кількістю патентів на винаходи. Очевидно, що інновації є потенціалом для зростання економіки. Задля цього необхідні зусилля держави і бізнесу: збільшити державні закупівлі високотехнологічної продукції (наразі Україна знаходиться на 98-у місці) та вдосконалити співпрацю університетів і бізнесу у науці та інноваціях (74-е місце).

Для подолання подальшого падіння вимогою на сучасному етапі розвитку України є необхідність активізації дій Уряду і регіональних органів влади з метою системного підвищення конкурентоспроможності шляхом стимулювання розвитку нових форм просторової організації виробництва і кооперації між основними функціонерами економіки країни.

Саме об'єднання підприємств і організацій у кластерні системи найкращим чином сприяє зростанню ділової активності і подоланню факторів, що гальмують розвиток економіки України [8]. Кластери виконують роль конструктивних блоків у продуктивній, інноваційній економіці.

За результатами експертної оцінки виробничого та ринкового потенціалу промислових підприємств Київської області, які визначають загальнообласні фінансово-економічні показники, формування кластерних систем у найближчій перспективі можливе у таких сферах діяльності: виробництво вантажо-піднімальної техніки; виробництво деревини та виробів із деревини, меблеве виробництво; вторинні енергетичні матеріали; будівництво; інформаційні технології; мода, текстиль, рітейл; книговидавництво; біотехнології, медичні та ветеринарні препарати.

Поступове прискорення процесу кластеризації економіки в пострадянських країнах можливе за допомогою використання досвіду як розвинених країн, так і країн, що розвиваються та запроваджують механізми державно-приватного партнерства (рис.3), що слід розглядати як перший крок до впровадженні в національну економіку системи виробництва на основі кластерів.

Рис. 3. ДПП в системі кластеризації економіки

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, державно-приватне партнерство, як підгрунття кластеризації економіки дозволить забезпечити збільшення обсягів ВВП, посилити експортний потенціал, скоротити виробничі витрати, які обумовлюють не тільки розвиток галузей економіки, але й якісну трансформацію всього суспільства. Водночас формування сучасних партнерських відносин між органами місцевої влади і діловими колами, а також науково-дослідницькими центрами, які підтримують виробництво, є складним комплексним процесом. В Україні дотепер залишається

несприятливим підприємницький клімат і спостерігається певна невизначеність щодо формування і реалізації політики підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Висновки

Основними факторами, які стримують ефективний розвиток кластерних утворень є: низька якість управління при формуванні кластерної моделі розвитку; відсутність чіткого механізму формування кластерних утворень; низький рівень розвитку територіальних інтегрованих систем; недостатній розвиток малого бізнесу; слабкий рівень розвитку інфраструктури та організаційних умов; низький рівень довіри між основними суб'єктами економічної діяльності; низька якість бізнес-клімату; відсутність культури інформаційної відкритості; недовіра потенційних учасників кластеру та формування недобросовісної конкуренції; низька культура виробництва та відсутність досвіду управління на основі аутсорсингу; сприйняття факторних умов в якості основної детермінанти розвитку кластерів; низький рівень розвитку асоціативних структур, які не справляються із завданнями розробки та просування пріоритетів і інтересів регіонального розвитку; використання лише інструментарію короткострокового прогнозування.

Розвиток кластерних ініціатив в Україні, як підґрунтя для позитивних змін, вимагає реалізації наступних аспектів:

1. Розробка стратегії підвищення конкурентоспроможності України та регіонів на основі формування та розвитку інноваційних кластерних структур.

2. Забезпечення координації діяльності міністерств та відомств у формуванні транскордонних, національних і регіональних інноваційних кластерів, враховуючи пріоритети національного та європейського розвитку.

3. Стимулювання ділової активності щодо формування регіональних промислових кластерів для взаємодії влади з великим, середнім та малим бізнесом.

4. Сприяння формуванню міжрегіональних кластерів в межах України.

5. Створення можливості для участі українських кластерних об'єднань у міжнародних кластерних ал'янсах.

6. Забезпечення втілення в Україні системи інноваційних освітніх програм для підготовки спеціалістів, які беруть участь у функціонуванні виробничих мережевих структур.

Література

1. *Беспалов В.А.* Кластеры помогают пензенским предприятиям развиваться / В.А. Беспалов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.penzainform.ru/news/briefing/2015/12/03/v_bespalov_klasteri_pomogayut_penzenskim_predpriyatiyam_razvivatsya.html.

2. *Бареев Т.Ф.* Понятие и основные черты кластера / Т.Ф.Бареев. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ecsn.ru/files/pdf/201208/201208_106.pdf.

3. *Поляков С.Г.* Статистическое обследование малых инновационных предприятий / С.Г.Поляков, В.А.Казьмин, А.Я.Ларчиков // Инновации. - 2011.- № 3 (149). – С. 18-26.

4. *Портер М.* Конкуренция / М. Портер // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://vk.com/doc-69092205_285310122?hash=ac66149d8a76e7aa0e&dl=b01f913aa3c0dfa962.

5. *Цихан Т.В.* Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. – №5. – 2003. - с. 23-27.

6. *Длугопольский О.І* Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ (на прикладі Тернопольської області) // Економічний Часопис-XXI. - №2. - 2003. - с.45-49.

7. *Чухай Г.* Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 / Під ред. Г.Чухай // [Електронний ресурс].– Режим доступу:

<http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytyngu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

8. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / Під ред. Н. Андрусевич. – Львів, 2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rac.org.ua/index.php?id=56>.